

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.10>

ПРАВОВА КОМУНІКАЦІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК ЗАСІБ ВЗАЄМОДІЇ В ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВОМУ ПРОСТОРІ

Макеєва О.М.,
*кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри теорії та історії держави та права
Національного авіаційного університету, м. Київ
ORCID: 0000-0001-6101-2951MA
e-mail: maklena72@ukr.net*

Літвінчук Б.С.,
*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Національного авіаційного університету, м. Київ
e-mail: danad7903@gmail.com*

Макеєва О.М., Літвінчук Б.С. Правова комунікація органів державної влади як засіб взаємодії в інформаційно-правовому просторі.

У статті авторами проведено наукове дослідження комунікації як правового явища, здійснено аналіз національного законодавства щодо правової комунікації в Україні, зроблено компаративний аналіз особливостей правової комунікації в Естонії, Норвегії, Швеції. Також безпосередньо з'ясовано поняття «правова комунікація», виокремлено проблеми правової комунікації в Україні. Виокремлено групи комунікації в галузі юриспруденції на законодавчу, судову, адвокатську, наведено зарубіжний досвід здійснення правової комунікації зазначених видів. Наголошено, що ефективна правова комунікація між органами державної влади та громадянським суспільством є важливим проявом демократичного розвитку країни. Саме через таке явище як правова комунікація відбувається зворотній зв'язок, коли влада може не лише краще інформувати суспільство про свою діяльність, а також й дізнається про оцінку цієї діяльності з боку активних верств населення, що представляють інституції громадянського суспільства. Автори доходять висновку, що сучасна правова комунікація – одна з необхідних умов успішного управління та функціонування держави. Результатом комунікативної взаємодії є створення основних адміністративно-політичних і управлінських інститутів, формування взаємодії влади і населення. Комунікація між органами державної влади та соціумом, запровадження комунікаційних стандартів у процесі обміну інформацією в суспільстві, що ґрунтується на принципово нових засадах рівного, взаємовідповідального діалогу - невід'ємна умова демократичного розвитку держави, становлення громадянського суспільства. Визначено, що якісна та результативна правова комунікація, що здійснюється державою, залежить від чинної нормативно-правової бази та від її відповідності сучасним викликам і проблемним аспектам суспільного життя, на які така комунікація спрямована. Саме державна правова комунікація є регулюючим і координуючим механізмом у взаєминах держави і суспільства, забезпечуючи стабільність і ефективність функціонування суспільного організму в цілому.

Ключові слова: комунікація, право, держава, громадяни, інформація, взаємодія.

Makeieva O.M., Litvinchuk B.S. Legal communication of state authorities as a means of interaction in the informational and legal space.

In the article, the authors conducted a scientific study of communication as a legal phenomenon, analyzed the national legislation on legal communication in Ukraine, and made a comparative analysis of the features of legal communication in Estonia, Norway, and Sweden. The concept of «legal communication» is also directly clarified, the problems of legal communication in Ukraine are highlighted. The groups of communication in the field of jurisprudence are distinguished into legislative, judicial, and advocacy, foreign experience of legal communication of the specified types is given. It

was emphasized that effective legal communication between state authorities and civil society is an important manifestation of the country's democratic development. It is through such a phenomenon as legal communication that a feedback occurs, when the government can not only better inform the society about its activities, but also learns about the evaluation of these activities by active segments of the population, representing institutions of civil society. The authors conclude that modern legal communication is one of the necessary conditions for successful management and functioning of the state. The result of communicative interaction is the creation of the main administrative-political and management institutions, the formation of interaction between the authorities and the population. Communication between state authorities and society, the introduction of communication standards in the process of information exchange in society, which is based on fundamentally new principles of equal, mutually responsible dialogue - an integral condition for the democratic development of the state, the formation of civil society. It was determined that high-quality and effective legal communication carried out by the state depends on the current legal framework and its compliance with modern challenges and problematic aspects of social life, which such communication is aimed at. It is the state legal communication that is the regulatory and coordinating mechanism in the relations between the state and society, ensuring the stability and efficiency of the functioning of the social organism as a whole.

Key words: communication, law, state, citizens, information, interaction.

Постановка проблеми. Комунікація є складним та багатогранним явищем, що забезпечує обмін інформацією між людьми в усьому світі, вона тісно пов'язана із процесом спілкування та обговорення. Дослідженням комунікації займалися представники багатьох наук, наприклад, лінгвістики, психології, філософії, соціології тощо. Проте, з розвитком та трансформацією суспільства, комунікація починає зароджуватися та все частіше ставати об'єктом дослідження науковців-юристів. Зумовлено це тим, що юрист, незалежно від обраної ним спеціалізації, кожного дня під час здійснення юридичної практики вступає в спілкування з великою кількістю людей. А у випадку держави, як суб'єкта комунікації, то тут можна підкреслити ще й значущість здійснення такої комунікації, оскільки від того наскільки вона вдало здійснена залежить загальний стан та дух усіх громадян. З метою ефективного здійснення правової комунікації важливо провести дослідження у цій сфері, виокремити особливості комунікації як правового явища та звернути увагу на положення чинного законодавства, яке передбачає певні способи реалізації такої комунікації на практиці.

Стан опрацювання даної проблематики наразі недостатній. Загальній теорії комунікації присвячено праці В. Кульмана, А. Макінтайра, Д. Пітерса, Дж. Роулза, Р. Рорті, К. Ясперса. Окремі аспекти комунікативної концепції права розглядаються у працях Ю. Габермаса, Н. Лумана, Ю. Оборотова, Н.А. Савінової, Марка ван Хука. Також на дослідженнях у сфері правової комунікації зосереджували свою увагу І. Ситар, О. Геселев, О. Макеєва, А. Токарська, П. Рабінович.

Метою статті є дослідження правової комунікації та визначення способів її здійснення різними суб'єктами, аналіз положень чинного законодавства України, яке пов'язане із реалізацією правової комунікації на практиці та з врахуванням зарубіжного досвіду здійснення правової комунікації.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомою є теза про те, що юриспруденція – це суспільна наука, оскільки вивчає закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права, обслуговує потреби суспільного життя та забезпечує юристів необхідними даними про правотворчу і правозастосовну діяльність. Постійний розвиток правових відносин зумовлює необхідність здійснення комунікації між суб'єктами, які безпосередньо перебувають у правовому полі. Тому на сучасному етапі цивілізаційного розвитку очевидним стає необхідність формування стійких комунікативних зв'язків. Варто також зазначити, що право засноване на комунікації, яка може здійснюватися, наприклад, між законодавцем, громадянами, суддями, адвокатами, сторонами договору тощо. За допомогою комунікації досягається обмін інформацією, відбувається закріплення цієї інформації у свідомості, що як наслідок зумовлює вироблення єдиних правил поведінки. При цьому в комунікації важливе не лише донести інформацію, але й створити усі необхідні умови, щоб адресат її сприйняв та прийняв до уваги. Комунікацію можна розглядати через основний засіб її здійснення – мову. Обговорення є невід'ємною частиною юридичної діяльності, саме тому проблема ефективної та якісної комунікації завжди буде актуальною в юриспруденції.

Є. Юнусова зазначає, що тема спілкування, або комунікації не є абсолютно новою, оскільки усвідомлювалась і артикулювалась це ще в еллінській культурі, але глибинне значення комуні-

кації, її смислових і соціальних джерел, відбулося пізніше [1, с. 4]. На думку Н.А. Савінової, правова комунікація зобов'язана нести аудиторії обґрунтовано необхідну, сприйнятну і прийнятну більшістю людей інформацію, зміст якої виражається в знаковій формі [2, с. 9]. Правова комунікація, як вважає О. Геселев, насправді функціонує за певними правилами, у режимі правових норм, як система взаємообумовлених та взаємопов'язаних домагань (правомочностей) і зобов'язань, що мають, порівняно з іншими соціальними нормами, найвищий, домінуючий характер [3, с. 97]. Після аналізу різних підходів авторів щодо визначення правової комунікації, ми вважаємо, що правова комунікація – це процес, який передбачає взаємодію між суб'єктами з метою надання, обміну, обговорення інформації правового змісту задля встановлення тісних взаємозв'язків між цими суб'єктами.

Вважаємо також за доцільне зазначити, що залежно від виду юридичної практики, комунікація в галузі юриспруденції може поділятися на законодавчу, судову, адвокатську тощо. Законодавча комунікація безпосередньо пов'язана із розробкою нормативно-правових актів. На нашу думку, будь яка правотворча діяльність вимагає від юриста комунікативних знань, досконалого писемного мовлення, що в майбутньому забезпечить точність та зрозумілість мови закону. Судова комунікація включає у себе спілкування, що має місце під час розгляду спору між сторонами в процесі адміністративного, господарського, цивільного, кримінального судочинства. Тобто, суддя повинен уміти ставити питання, обґрунтовувати та чітко формулювати рішення по справі, а також публічно виступати на судових засіданнях. Для адвоката важливо володіти мистецтвом публічного мовлення, оскільки він має бути готовим до діалогу, полеміки, а також має часто надавати консультації клієнтам. Загалом у комунікативній діяльності адвоката можна виділити аспекти комунікативного контакту із клієнтом та комунікативний контакт із складом суду і з усіма іншими учасниками судового процесу. Вважаємо, що особливо важливо для адвоката вдало та ефективно здійснювати правову комунікацію саме із клієнтами. Оскільки громадяни не завжди орієнтуються в законодавстві, іноді не розуміють права, якими вони наділені та не знають як розв'язати правовий спір, стороною якого вони є. Тому адвокату необхідно максимально точно та чітко спілкуватися з клієнтами на правові теми, щоб пояснити їм можливі варіанти вирішення юридичних ситуацій, а також дізнатися необхідну інформацію для того щоб надати якісну правову допомогу.

Правова комунікація є ключовим аспектом юридичної професії, оскільки охоплює широкий спектр способів комунікації, що використовуються в різних правових контекстах. Це вимагає високого професіоналізму, уваги до деталей, об'єктивності, ясності та точності, своєчасності, конфіденційності, послідовності тощо. Професіонали в галузі права повинні знати особливості правової комунікації, щоб бути ефективними у своїй роботі, від складання юридичних документів до представлення аргументів у суді [4, с. 18].

Більш детально слід зупинитися на правовій комунікації, стороною якої є держава, оскільки ефективна комунікація – одна з необхідних умов успішного управління та функціонування держави. Комунікація між органами державної влади та громадян є невід'ємною умовою демократичного розвитку держави та становлення громадянського суспільства. Ми вважаємо, що обмін інформацією між громадянами і державними інститутами, їхня взаємодія в процесі здійснення функцій передбачених законодавством є правовою комунікацією, оскільки зазвичай стосується розвитку та удосконалення державних інституцій або держави в цілому. Вважаємо, що основою будь якої комунікації, в тому числі, і правової, є інформація. Тому варто зацентувати увагу на Законі України «Про інформацію».

Вищезазначений Закон України визначає основні принципи інформаційних відносин: гарантованість права на інформацію, відкритість, доступність інформації та свобода її обміну, достовірність і повнота інформації, свобода вираження поглядів і переконань, правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя [5]. На нашу думку, правова комунікація є своєрідними інформаційними відносинами, а тому інформація, яка надається в процесі здійснення державою або будь яким іншим суб'єктом такої комунікації, має відповідати цим принципам. Саме через комунікацію між громадянами та державою відбувається зворотній зв'язок, коли влада може не лише інформувати суспільство про діяльність державних органів, а також може зрозуміти наскільки їхня діяльність подобається людям, задовольняє потреби та інтереси громадян держави.

Наприклад, ст. 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначає, що територіальна громада має право проводити громадські слухання – зустрічатися з депутатами відпо-

відної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування [6].

На наше переконання, громадські слухання є своєрідною формою правової комунікації, оскільки передбачають обмін інформацією та пропозиціями між суб'єктами (органами місцевої влади та громадянами), що сприяє налагодженню комунікативно-правових зв'язків між ними. Окрім цього, громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції, що передбачено ст. 23¹ Закону України «Про звернення громадян» [7].

Варто зазначити, що Закон України «Про політичні партії в Україні», в контексті нашої теми є актуальним. Оскільки політичні партії здійснюють правову комунікацію шляхом наданої їм законодавством можливості викладати публічно і обстоювати свою позицію з питань державного і суспільного життя, брати участь в обговоренні та оприлюднювати і обґрунтовувати критичну оцінку дій і рішень органів влади, використовуючи для цього державні і недержавні медіа в порядку, встановленому законом, вносити до органів державної влади та місцевого самоврядування пропозиції, які обов'язкові для розгляду [8].

Вважаємо, що вищезазначені нормативно-правові акти, хоча й не закріплюють поняття правової комунікації, але безпосередньо зазначають способи, в яких така комунікація може здійснюватися між органами державної влади та громадськістю. Такі положення чинного законодавства підтверджують те, що правова комунікація в Україні здійснюється, що позитивно впливає на укріплення державно-громадських зв'язків.

Важливим та зручним способом здійснення правової комунікації в Україні є запровадження у 2020 році застосунку «Дія», відповідно до Положення про Єдиний державний вебпортал електронних послуг, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1137. Наприклад, в липні 2023 року було проведено опитування щодо потрібно робити з гербом СРСР на щиті монумента «Батьківщина-мати». По закінченню опитування, результати були такими: 85% проголосували за зміну герба СРСР на тризуб; 9% – вважають правильним залишити щит чистим, а 6% висловилися щоб залишити щит у його первісному виді, тобто з гербом СРСР.

Резонансним у суспільстві є питання щодо вільного володіння зброєю, особливо в умовах війни, тому через застосунок «Дія» держані органи вирішили з'ясувати ставлення громадян до отримання дозволу на володіння зброєю. Відповідно до результатів, 59% опитаних вважають, що всі громадяни, які відповідають вимогам законодавства можуть мати пістолет та відповідно вільно носити його з собою в громадських місцях; 22% – виступили категорично проти обігу серед цивільного населення пістолетів; 19% – вважають, що пістолети можуть мати всі громадяни, проте використовувати їх можуть лише у тирах чи на стрільбищах.

На нашу думку, залученість громадян та їхня жвава участь у голосуваннях свідчить про ефективність здійснення правової комунікації через вказаний застосунок.

Цікавим аспектом є вивчення досвіду здійснення правової комунікації іншими державами. Зокрема, комунікативна політика Норвегії передбачає, що комунікаційні процедури ґрунтуються на принципі когерентності. Тобто, державні установи мають координувати свою комунікативну діяльність з державними, муніципальними та приватними підприємствами щодо висвітлення інформації. У Норвегії правова комунікація спрямована на врегулювання проблем, пов'язаних з розумінням урядових документів, чітким формулюванням офіційних документів, законів, правил, інструкцій тощо. [9, с. 10]. В Естонії було видано «Урядовий посібник з комунікацій», основною метою якого є узгодження дій державних органів щодо надання громадянам інформації про діяльність та ініціативи уряду, який має функціонувати на засадах відкритості, чесності та відповідальності [10, с. 104].

У Швеції було створено Комісію щодо майбутнього Швеції на чолі з прем'єр-міністром. Ця Комісія проводить регулярні зустрічі з різної тематики, організовує семінари та публічні зібрання з метою жвавого обговорення та здійснення активного діалогу щодо суспільних проблем. Важливо, що кожен громадянин може надіслати свої пропозиції на веб-сайт цього органу, взяти участь у дискусії [11, с. 115].

Впровадження громадянської комунікації у Фінляндії було здійснено шляхом прийняття «Закону про ініціативу громадян». Відповідно до цього Закону кожен громадянин Фінляндії виборчого віку має право законотворчої ініціативи. Громадяни можуть внести на розгляд парламенту пропозиції, ініціативи щодо розробки законопроекту, або самостійно подати розроблений законопроект в цілому, у випадку якщо на підтримку такої ініціативи буде зібрано не менше 50 000 підписів. Центр реєстрації населення видає підтверджуючий сертифікат про наявність достатньої кількості підписів для передачі ініціативи до парламенту. Протягом шести місяців з дати отримання сертифікату законопроект має бути передана до парламенту, а парламент в свою чергу зобов'язаний їх розглянути [11, с. 117].

Висновки. Правова комунікація - це спеціальний комплекс, який містить у собі різноманітні інформаційні конструкції, є багатовекторним процесом розвитку професійних контактів між учасниками правових дій, який може здійснюватися та реалізовуватися в усній і писемній формі у ході створення, тлумачення та застосування правових норм. Саме державна правова комунікація є своєрідним регулюючим і координуючим механізмом у взаєминах держави і суспільства. Ми вважаємо, що правова комунікація, що здійснюється державою забезпечує стабільність і ефективність функціонування суспільного організму в цілому. Однак, правова комунікація має важливе значення не лише для встановлення більш тісних зав'язків між державою та громадянами, а також є вагомим способом налагодження взаємодії між юристами, суддями, слідчими, які у зв'язку із професійною діяльністю фактично здійснюють таку комунікацію щоденно. Довіру населення можна завоювати лише тоді, коли органи влади будуть неухильно дотримуватися принципів гласності, відкритості та прозорості у прийнятті управлінських рішень. Державні рішення мають базуватися на системності, цілісності, технологічній гнучкості та достовірності. Цього можна досягти за умови якісно проведеної правової комунікації, взаємної доповнюваності, підконтрольності та публічності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юнусова Є.Й. Комунікативний простір релігії в європейській культурі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та. філософ. наук: 09.00.04, Харків, 2005. 17 с.
2. Савінова Н.А. Емоція права: на шляху розуміння наслідків правової комунікації в контексті кримінально-правової комунікації. *Інформація і право*. 2015. № 2. С. 5–12.
3. Геселев О.В. Інтегративне праворозуміння як складова сучасної постмодерної правової культури: сутність та актуальне значення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 45. С. 96–103.
4. Бондаренко В.А., Федішин О.М. Значення та особливості правової комунікації: зарубіжний досвід. *Аналітично-наукове правознавство. Електронне видання*. 2023. С. 15–19.
5. Закон України «Про інформацію». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 48, ст. 650.
6. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1997, № 24, ст. 170.
7. Закон України «Про звернення громадян». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 47, ст. 256.
8. Закон України «Про політичні партії в Україні». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 23, ст. 118.
9. Баровська А. Інституційне забезпечення державної комунікативної політики: досвід країн Європи: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2014. 72 с.
10. Білецька Г.А., Ковтунович Н.Л., Шкуренко Н.Г. Зарубіжний досвід забезпечення комунікації в державних органах. *Правові горизонти. Legal horizons*. 2020. С. 102–106.
11. Рашковська О.В. Громадянська комунікація як стратегічний ресурс демократизації державного управління в Україні: дисерт. на здоб. кандид. наук. Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2016. 255 с.